

NAZIONALISMOA ETA KULTURA

Entseguak eta iruzkinak Euskal Herriaren alde

Pruden Gartzia Isasti
UEU-UPV/EHU, 176 or.
Bilbo, 2020

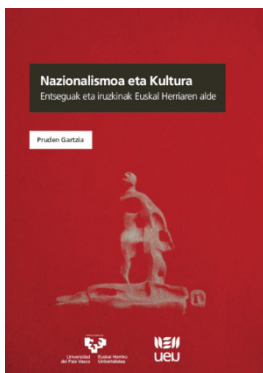
GOGO ANALITIKOA EUSKAL HERRIAREN ALDE

Pruden Gartziaren entsegu bilduma honek, sakabanatuta argitaratu diren artikulak irakurri ez dituenari —hauxe da nire kasua—, gure politikaz eta euskararen egoeraz analisi sakon eta interesgarriak proposatzen dizkio.

Nazionalismo espainola

Nazionalismo hitza, beste asko bezala, oso zabala, askotarikoa eta manipulagarria da. Nazionalismoa zer den teoria bakar baten arabera esplikatzea pretenditu beharrean, Pruden Gartziak nazionalismo mota konkretu batzuk analizatzen eta esplikatzen ditu.

Lehenengo, bertako handiena, ahalguztiduna, identitate karneta, pasaporte eta beste gauza asko eman edo kentzen dizkizun nazionalismo espainola. Beste nazio aukerak ukatu eta bera ezinbestekotzat ezartzen dena. Nazionalismo espainola ere ez da dena bat, adar asko ditu. Oso argi laburbiltzen du Pruden Gartziak Jose Ortega y Gasseten kontzepzio nazionalista, honen 1927ko hitzaldia laburbilduz.

1. irudia. *Nazionalismoa eta Kultura* argitalpenaren azala.

Bestelakoa da Espainiak menderik mende sostengatu duen nazionalismo kolonialistaren argumentazioa, eta Prudenek oso argi azaltzen du adibidez Ejertzito espainolak Annualgo Desastrearen ondoren arrifia suetsitzeko eta gero, ia berehala, Gerra Zibilean bertako populazioaren hamarrekoa garbitzeko erabili zuen diskurtsoa. Espainiar nazionalismoaren formulazio integrista eta arranditsuen aldean, badira formulazio modernoagoak, espainiar gehienek asumitzen dituztenak naturalki jakinaren gainekoak balira bezala. Horien ezaugarria da arazoa gaindituztat hartzen dutela eta *no-nacionalistat*z aturkezen direla.

Bentaja intelektual paregabe bat du hipernazionalismo espainol modernoak: ez existitzea; espainolentzat. Autoanalizatu beharrik gabe, inor ausartuz gero, gaia planteatzea ere patologizatzen dute. Beste arazoetan bezala, jasaten dutenak daki existitzen dela arazoa, behar duelako konpondu. Onuradunak ez du ikusten, ezikusiarrena egiten du, eta harro antzean edo modu txarrean erreakzionatzen du arazo bat dagoela esaten zaionean. Prudenek oso zehazki analizatu du espainiar nazionalismo arduragabe horren genealogia Ramón Menéndez Pidal buruz idatzitako tesian: *La España metafísica: lectura crítica del pensamiento de Ramón Menéndez Pidal (1891-1936)*. Han frogatu zuen filologo espainolaren lan eskergan berezina dela ikerketa zientifikoa eta proposamen nazionalista. Eta nazionalismo espainola, bere formulazio zientziazale, liberal eta baketsuenetan ere ez dela batere demokratikoa.

Mito politikoak eta pentsamendu arrazionala

Liburuko bigarren parteak ETArekin du zerikusia. ETaren gaineko argitalpenen uholde itzelean, salbuespena da Prudena. Ez dira asko, era bateko edo besteko biktimismoa banderatzat hartu eta agrabioen memorialak idatzi beharrean, hamarkadataro enfrontamendu horren benetako analisisan zerbait aportatzeko gauza direnak.

Lehenengo testuan Georges Sorelen liburu zahar bat hartzen du abiapuntutzat: *Réflexions sur la violence*. Pruden Gartziazen teknika literario ohikoa hau da: hartu liburu arraro bat ia inork irakurriko ez duena eta, desenkusa edo aitzakia horrekin, benetako hausnarketa interesgarri planteatzea gai interesgarri bati buruz. Biolentziari buruzko Sorelen liburu horretan, mitoaren definizio bat dago. Iraultza egiteko, mitoa behar zen, eta Greba Orokorren mitoa proposatu zuen berak. Mitoek mobitzen dute jendea, ideologiak mitoen argumentazio abstraktuak baizik ez dira. Prudenek ondo esplikatzen du, ezker abertzaleak «Borroka Armatuaren Mitoa» sostengatu duela luzaroan ETaren alde. Agrabioen memoriala, betiko borrokaren erantzunkizuna, eta independentziaren ideala. Eta paradoxa da, Prudenek esplikatzen duenez, ETaren kontra ere, mitoa izan dela mobilizatzailea, «Bakearen Aldeko Borrokaren Mitoa». Beste sentimendu mordo bat, elementu arrazionalak irrazionalekin nahastuta, eta arazoaren erredukzioa: gutxiengo gaizto batek ez digu bakean bizi uzten, baina borroka baketsuaren bidez lortuko dugu bakea, eta horrekin onura politiko, kulturak eta ekonomiko guztiak.

Aspaldikoa da gure politikagintzan mitoen bidez jarduteko joera eta tema. Ez da euskaldunen berezitasuna, jakina, betikoa eta edonongo gauza da. Ematen du arrakastak izateko beharrezkoak direla mitoak eta amarruak, gizartearen sektore baten halako atxikimendu erabatekoarekin. Gertatzen da epe batean eraginkorrak izan daitezkeela, baina epe luzean antzuak bihur daitezkeela, eta kaltegarriak ere bai. Aldi berean, mitorik gabe, errealitatea amorfoa da, jendearen bizitza eguneroko eta edonongo gertakari infinitutan sakabanatzen da. Mitoekin, ostera, delako mitogegia horien sintoma bihurtzen da eguneroko bizitzako edozein gertaera.

Georges Sorelek, Wilfredo Paretok edo Ernst Cassirerek baino lehenago idatzi zuen Honoré de Balzac-ek, *La vieille fille* nobelan:

Mito modernoak antzinakoak baino gutxiago konprenitzen ditugu, mitoek jaten gaituztela bizi garen arren. Mitoek inguratzen gaituzte alde guztietatik, eta denetarako dira, edozer esplikatzeko dute...

Esan dezakegu, Pierre-Joseph Proudhonekin, Iraultza benetako mitologia bat dela. Baina antzera esan daiteke hori bera Bakeaz, Progresoaz edo Estatuaz, mitoak direla. Gizakia animalia sinbolikotzat zuen Cassirerek, eta ondo aztertu zuen sinbolo sistema horiek zelari artikulatzen diren lengoaiari, erlijioari, zientzian edo politikan. Bigarren Gerra Handia amaitzean, Cassirerek *Estatuaren mitoa* izeneko saiakera bat argitaratu zuen, analizatu nahirik ea zelari erori zen Europa aberats eta hain zibilizatu hartako politika eta kultura guztia, ustekabean, suntsidura ikaragarri hartara. Konprenitu nahi zuen, Cassirerek, pentsamendu arrazionalaren galbidea.

Antzeko ezinegonez bildu dituela uste dut Prudenek nazionalismoaren eta kulturaren inguruko gogoeta hauek. Giza pentsamendua eta kultura ez da lurzoru argia eta segurua, ez da onen eta gaiztoen eleberria ere. Mitoak derrigorrezkoak dira, denek ditugu norgeure mitoak, eta ohiturak, eta ilusioak. Baina, gure mitoak bezala, gure politika eta kultura ere ez dira esparru itxi eta seguruak. Gizarte konplexuetan bizi gara, beste batzuekin. Beste gauza batzuk daude, alboan eta munduko beste puntan, eta batez ere besteak daude, hemen bertan eta mundu osoan daude besteak, beste mito, beste ohitura eta beste ilusio batzuekin. Eta besteak ez dira zertan izan «infernua». Besteak, kideak dira, komunitate txikiko zein komunitate globaleko partaide eta pareko. Eta besteekin bizi nahi duenak ezin ditu bere nazionalismoa, bere kultura eta bere mitoa modu inkontziente edo berekoian bizi. Bereaz ohartu eta besteena behar du haintzat hartu.

Mitoaren parte positiboari utopia deitzen dio Prudenek. Utopia, mitoaren dendaoste ideologikoan dago. Utopiak giza imajinarioaren formulazioak dira, baina kontzienteak, analiza daitezkeenak, eztabaida daitezkeenak, eta komunitate horrek onar ditzakeenak. Bizimodu kolektiboa antolatzeke eta hobetzeko egiten den ahaleginean, mitoaren indarrak utopia arrazionalaren forma hartu beharko luke, Prudenen azalpenaren arabera. Eztabaidaezina izanez gero, Independentzia alegia bat da, Konstituzioa ipuin txino bat, eta Estatutua iruzur bat, Borroka Armatua eta Bakea ere mitoak diren bezala.

Derrigorrezkoa da pentsamendu kritikoa —hauxe dela uste dut Prudenen hausnarketaren harinagusia—, eta elkarrekineztabaidatua, norberen nazionalismoaren eta kulturaren lurzoru prekarioaz ohartu eta, edozein komunitatean, arazoak aztertu, baloratu, elkarriketatu, negoziatu eta konpartitzeko.

Euskal intelektualen bizitza paraleloak

Hurrengo artikuluetako aitzakia-liburuak, Prudenek liburuaz aparte gauza garrantzitsuak azaltzeko hartzen dituenak, euskal militante erdi ahaztu biren testigantzak dira: Emilio Lopez Adan & Piarres Larzabal. ETAre gaineko argitalpenen lastategi handian —historiak, istorioak, egiak eta gezurrak, biktima denak, zor eske gehienak—, Prudenek bi garau apartatzen ditu. Beltzaren *Biolentzia politikoaren memoriak: 1967-1978*, Prudenen ustez, ETari buruz inoiz egin den analisi bikainenetakoa da. Eta arrazoi du, seguru asko, Beltza 1970etik hona gogo kritiko argienetakoa izan baita, bere posizio libertariorik, Borroka Armatuaren Mitoarena eta beste mito boteretsu batzuk zalantzan jartzen. Prudenek gomendatzen duen beste liburua Piarres Larzabalena da, *Nere mendixkatik: apez bat ETako gudariez mintzo*. Estakuru ederra, Prudentzat, sasoi bat konprenitzeko elementuak azaltzeko.

Nazionalismoa eta kultura bildumaren hirugarren partean, Plutarkoren moduan azaltzen dira euskal intelektualak, binaka: Bizitza Paraleloak. Paralelotasunak ustekabekoak direnean ere lehenengo begiratuan, bidezkoak eta ia derrigorrezkoak bihurtzen dira Prudenen analisiari jarraituz gero. Txillardegi & Milan Kundera, esate baterako, kidekotasuna eta ezkidekotasuna idazlearen konpromiso politikoaz eta norbere hizkuntzarekiko loturaz.

Jokin Zaitegi & Koldo Mitxelena, Jon Diaz Egurbideren *Jokin Zaitegiren ekarpenak euskal curriculumean: eginak eta asmoak* tesia aitzakiatzat hartuta abiatzen da euskal unibertsitatearen fundazioari buruzko hausnarketa. Goitik behera edo behetik gora eraiki, hala jarri ziren noizbait bi ikuspegi kontraesanean.

Gero Orixe dator, Nikolas Ormaetxea & Jose Luis Alvarez Enparantza. Itzela bikoiztasuna: baserritar elizkumea eta donostiar señoritoa, mendialdeko euskara ia iraungia alata hiriko euskara moderno batua. Joxe Azurmendik *Zer dugu Orixeren kontra* eta *Zer dugu Orixeren alde*, Paulo Iztuetak *Orixe eta bere garaia* idatzi ondoren, Prudenek *Quiton arrebarekin* hartu eta gure kultura idatziaren bilakaeraz gauza interesgarriak esan ditzake oraindik.

José María Sánchez Carrión & Joxe Agustin Arrieta, bataren teorizazioa eta bestearen nobela aitzakia ederrak dira gero Prudentzat iragan mendearen amaieran bizi izan dugun soziologia nazional eta linguistikoa analizatzeko. Txepetxen analisia sinkronikoa zen. Gero analisi sinkroniko onak ere idatzi dira, adibidez Txema Larrearen *Euskaldungoa erroizturik*. Prudeni historia hurbila interesatzen zaio eta, gauzak argitzeko, *Abuztuaren 15eko bazkalondoa* arakatzen du. Ukatzen du Prudenek, Manuel Escuderoen orduko tesiaren kontra, euskal herrian bi komunitate eratu zirenik, arrisku hori izan zen arren 60ko hamarkadako immigrazio oldearekin. Gertatu zen bertakoak eta etorkinak ezkondu edo beste hamaika eratan elkartu zirela eta, gaur egun, komunitate bakarra dugula. Euskaradunek amore eman zuten

erdarara egokituz, eta antifrankismoa eta nazionalismoa integrazio bide erraza suertatu zen immigrante askorentzat, euskara ikastea baino errazagoa behintzat. Euskara geroko utzi zen, seme-alabek ikasiko zuten ikastoletan. Gaur egun, euskal komunitate bateratu hori politikoki nazionalista da gehienbat, eta euskaltzalea —Olentzeroren aldekoa behintzat, esan daiteke Prudeni jarraituz—, baina ez da euskaraduna. Komunitate nazionalista parterik handienez erdaldun hori, orain, nazionalista batzuek nahi lukete euskaraduna bihurtzea, baina, «bi komunitateen arazoa berpiztea ote da prezioa?».

Joxe Azurmendi eta bere belaunaldikoak ere azaltzen dira Prudenen analisisetan. Arantzazutarrak esplikatzeko dira alde batetik, Arantzazu sinbolo bat da: Joxe Azurmendi, Paulo Iztueta, Juan Maria Torrealdei, Xabier Amuriza... Eta haien paralelo hiritarrak: Gabriel Aresti, Txomin Peillen, Beltza, Xabier Kintana, Ramon Saizarbitoria, Arantxa Urretabizkaia...

Ez da hau Prudenen gogoetak zehazteko lekua, baizik bere liburua apur bat azaldu eta irakurtzera gonbidatzekoa. Irakurleak ez du aurkituko sentsazionalismorik, ez biktimismorik, ez harropuzkeriarik. Eta bai pentsamendu kritikoa argi eta umil bat arazoen bere analisia beste euskaldunekin konpartitzen. Gauzak hobeto pentsatzeko proposamen bat.

Liburuaren epilogoak, ez pentsatzekoa bakarrik, egitekoari buruzkoa da. Gauzak analizatzeaz eta eztabaidatzeaz gainera, gauzak aldatzea proposatzen da, eta uste dut merezi duela iruzkina apur bat luzatzea gauzen eraldatu beharraz...

Paradigmak aldatzeko ordua

Aurrekoen pentsamenduekin eta mitoekin gabiltza bueltaka. Hobeto esanda, geure pentsamendu eta mitoekin gabiltza, aurrera egin ezinik. Denen artean eta norgeure kontra ere birpentsatu beharko genituzke gauzak aurrera egiteko.

Prudenek beste euskaltzale askorekin konpartitzen du, XXI. mendearen hasieran euskaldunentzat aro bat amaitu delako ideia. Beste sasoi bat hasi dela eta, baldintza berrietan, arazoei aurre egiteko paradigma berria behar dela. Prudenek iraultza bat planteatzen du, ez iraultza soziopolitikoak, baina bai iraultza zientifikoa Thomas S. Khunek ematen zion zentzuan. Aurrekoek egindakoa desegin beharrik gabe, abisatzen du orain artekoa gainditzeko ordua dela, eta beste kriterio batzuekin jarraitzekoa.

Lan-munduaren euskaradundu ezaz gogoratzen da, Patxi Saezekin. Administrazio publikoaren euskaraduntzearen porrota aipatzen du Prudenek. Eitb eta komunikabideak ere berpentsa daitezke. Euskara korrontearen kontra bezala dabil globalizazioaren sasoiak. Egin daiteke komunitatea benetan euskaraduntzeko planik? Edozein iraultzaren atarian, egoeraren ezegonkortasunaren kontzientzia dago, eta arazoa denona izatearena. Hagatik, elkarrizketa ezinbestekoa da. Euskarari buruz ari da Pruden, baina norgeure mito politikoak ere desmitifikatzeko ordua da beharbada: Independentzia, Konstituzioa, Estatutua, Progresoa, Bakea, iraultza. Prudenen iraultza, Erreforma erradikala da. Desmitifikatu ez da baztertu,

baizik arrazoiaren argitan zalantzan jartzea, eztabaidatzea, arestian esan denez, begiratu, aztertu, baloratu, elkarriketatu, negoziatu eta konpartitzea.

Baina halako Iraultzek edo Erreformek ez dira sekula autopista argitsuak. Euskara indartzeak bi komunitateen arazoa berpiztea ekarriko luke?, galdetu du Prudenek. Euskaldunek autodeterminazio eskubidea erreklamatzeko, Espainiaren errepresaliak eragingo lituzke? Seguru baietz. Iraultza nahiz Erreforma egiteko, herri bat behar da politika egiteko prest. Eta hori ez da hain segurua. Espainiar nazionalismoaren esperantza eta estrategia horixe da, euskaldunak noizbait nekatuko direla edo ahaztuko direla.

Paradigma berritzeko, oinarritzko akordio politiko zabala da garrantzitsua, hasteko. Baina ez da nahikoa, abisatzen du Prudenek. Horretaz gain, sentimendu konpartituak batu eta artikulatzeko moduak topatu beharko lirateke, denontzako balioko luketen sinbolo eta utopiekin. Bakoitzaren eguneroko bizitzako jazoera eta ekintza sakabanatuak zentzu kolektibo baten alde argitzeko, mitoekin barik pentsamendu kritikorekin. Eta hau akordio politikoa baino zailagoa izango da, jakina.

Joseba Sarrionandia Uribelarrea